

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Sharqshunoslik. Востоковедение. Oriental Studies

SHARQSHUNOSLIK
ВОСТОКОВЕДЕНИЕ
ORIENTAL STUDIES

Jurnal websayti:

<https://orientalstudies.uz/index.php/os>**“JAHONGIRNOMA” ASARIDA DAVLAT BOSHQARUVIGA DOIR QONUN VA TARTIBLAR****Botir Yuldashev***O‘zbekiston FA,**Temuriylar tarixi davlat muzeyi ilmiy xodimi,**Toshkent, O‘zbekiston**Email: indianstudies@mail.ru**ORCID ID: 0000-0003-1826-0110***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so‘zlar: "Temur tuzuklari", "Jahongirnoma", Boburiylar davlati, adolat zanjiri, Bobur vasiyatnomasi, Nilufar bog‘i.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Buyuk Boburiylar davlati tarixiga oid “Jahongirnoma” asarida davlat boshqaruviga oid qonunlar va tartiblar haqida qisqacha ilmiy ma’lumotlar berilgan. Buyuk Boburiylar davlatining asoschisi Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530) Movarounnahrni tark etganidan so‘ng 1504 yili Kobulda mustahkam o‘rnashib oladi va asta-sekin o‘z davlati sarhadlarini kengaytirib borgan. Shimolda Balx va g‘arbda Qandahorni ham o‘z tasarrufiga kiritganidan so‘ng Bobur Hindistonni egallash uchun harakat qilgan. 1526 yili Panipat jangida Dehli sultoni Ibrohim Lo‘diy ustidan g‘olib chiqqan Bobur podshoh o‘z davlati poytaxtini Kobuldan Agaraga ko‘chiradi. Boburiy hukmdorlarning barchasi aynan Hind zaminida boshiga toj kiygan. Buyuk davlat arbobi va sarkarda Bobur Agrada vafot etganidan so‘ng taxtga o‘tirgan Humoyun podshoh otasining davlatni boshqarish uslubini davom ettirgan. Bu davrda ko‘proq islom dini ta’siri kuchli bo‘lgani seziladi. Boburiylar davlatining uhcunchi tojdori Jaloliddin Muhammad Akbar podshoh davrida boshqaruv tizimida ancha o‘zgarishlar ro‘y beradi. Akbar podshohning ma’muriy, diniy sohadagi islohatlari sabab saroyda boshqa din vakillariga ham keng o‘rin berilgan.

Jahongir podshoh taxtga o'tirganidan so'ng mamlakatni boshqarishda adolat tamoyillari asosida ish olib borish uchun o'z saroyi devoriga adolat zanjiri deb ataluvchi qo'ng'iroqli oltin zanjir o'rnatdirgan va o'n ikki banddan iborat bo'lgan davlatni idora qilish to'g'risidagi qonunni joriy etgan. Jahongir podshoh bu qonunlarni buyuk ajdodlari Amir Temur va Zahiriddin Muhammad Bobur podshoh tutgan tartib-qoidalarini asosida ishlab chiqqan. Nuriddin Muhammad Jahongir mamlakatni idora etishda ulug' bobokalonlari Amir Temur va Zahiriddin Muhammad Boburning o'git va nasihatlariga binoan adolat tamoyili asosida ish yuritishni maqsad qilgan. Jahongir podshoh o'z saroyi devoriga adolat zanjiri deb nomlangan oltin zanjir o'rnatdirgan. Bu oltin zanjirning uzunligi o'ttiz gaz bo'lib unda oltin dona kumush qo'ng'iroqlar osilgan bo'lgan. Biron arguzo'y o'zi yashab turgan hudud hokimining adolatsizligidan norozi bo'lsa, kelib shu adolat zanjirini silkitib qo'ng'iroqlarni chalib, podshohning e'tiborini tortish va adolatsizlikni bartaraf etishda podshohning shaxsan aralashuvini talab qila olish imkoniga ega bo'lgan.

Jahongir podshohning bu tartib qoidalarini keyingi Boburiy hukmdorlar uchun ham mamlakatni boshqarishda asosiy qo'llanma bo'lib xizmat qilgan.

LAWS AND PROCEDURES REGARDING PUBLIC ADMINISTRATION IN THE WORK OF "JAHONGIRNOMA"

Botir Yuldashev

Uzbekistan FA,

Researcher of the State Museum of Timurid History,

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: "Temur Tuzuks", "Jahangirnama", The government of Baburids, The Chain of Justice, Baburs testament, Nilufar garden.

Abstract: This article provides brief scientific information about laws and procedures related to state administration in the work "Jahongirnama" on the history of the Great Babur state. Zahiriddin Muhammad Babur (1483-1530), the founder of the great Babur state, left Movarunnahr and settled in Kabul in 1504 and gradually expanded the borders of his state. After taking control of Balkh in the north and Kandahar in the west, Babur tried to conquer India. In 1526, King Babur, who defeated Delhi Sultan Ibrahim Lodi in the battle of Panipat, moved the capital of his state from Kabul to Agra. Later all the Baburi rulers were crowned on Indian soil.

After the death of the great statesman and general Babur in Agra, King Humayun, who ascended the throne, continued his father's style of governing the country. In this period, it can be felt that the influence of Islam was stronger. During the reign of Jalaliddin Muhammad Akbar, the third king of the Baburids state, made some changes took place in the management system. Due to the administrative and religious reforms of King Akbar, representatives of other religions were given a wide place in the palace.

After taking the throne, King Jahangir installed a golden chain with a bell called the chain of justice on the wall of his palace in order to conduct work based on the principles of justice in the management of the country, which consisted of twelve points. King Jahangir developed these laws based on the rules of his great ancestors Amir Temur and Zahiriddin Muhammad Babur. Nuriddin Muhammad Jahangir aimed to rule the country based on the principles of justice according to the teachings and advice of his great grandfathers, Amir Temur and Zahiriddin Muhammad Babur. King Jahangir installed a golden chain called the chain of justice on the wall of his palace. The length of this golden zagjir is thirty gaz, and sixty silver bells are hanging on it. If in the matter of those seeking justice, the oppressed might come to this chain and shake it so that its noise might attract attention and demand the king's personal intervention in eliminating the injustice.

These rules of order of King Jahangir served as the main guide for the administration of the country for later Baburid rulers.

ЗАКОНЫ И ПОРЯДКИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В РАБОТЕ "ДЖАХОНГИРНОМА"

Ботир Юлдашев

Академия наук Узбекистана,

научный сотрудник Государственного музея истории Тимуридов,

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Он состоит примерно из 8-10 слов и словосочетаний. Ключевые слова должны выражать основное содержание статьи и в основном состоять из

Аннотация: В данной статье приведены краткие научные сведения о законах и процедурах, связанных с государственным управлением в труде «Джахангирнома» по истории государства Великого Бабура. Захириддин Мухаммад Бабур (1483-1530),

важных
относящихся
области.

понятий,
к данной

основатель великого государства Бабуридов, покинул Моваруннахр и поселился в Кабуле в 1504 году и постепенно расширял границы своего государства. Взяв под свой контроль Балх на севере и Кандагар на западе, Бабур попытался завоевать Индию. В 1526 году Бабур, победивший делийского султана Ибрагима Лоди в битве при Панипате, перенес столицу своего государства из Кабула в Агару. Позднее все правители этой империи были коронованы на индийской земле.

Король Хумаюн, вступивший на престол после смерти великого государственного деятеля и полководца Бабура в Агре, продолжил отцовский путь управления страной. В этот период наблюдается усиление влияния ислама. В период правления Джалалиддина Мухаммада Акбара, третьего падишаха государства Бабуридов, в системе управления произошло много изменений. Благодаря административным и религиозным реформам царя Акбара представители других религий получили широкое место во дворце.

Заняв престол, король Джахангир установил на стене своего дворца золотую цепь с колокольчиком, называемую «цепью правосудия». Он ещё разработал законы которые состояли из двенадцати пунктов. Эти законы были разработаны на основе правил своих великих предков Амира Темура и Захириддина Мухаммада Бабура. Нуриддин Мухаммад Джахангир стремился действовать по принципу справедливости в управлении страной в соответствии с учениями и советами своих прадедов Амира Темура и Захириддина Мухаммада Бабура. Король Джахангир установил на стене своего дворца золотую цепь, называемую цепью правосудия. Длина этого золотой цепи составила тридцать газ, а на ней весили шестьдесят серебряных колокольчиков. Если какой-либо человек из простого народа был недоволен несправедливостью местного правителя, где он жил, он имел возможность прийти и потрясти цепь правосудия, позвонить в колокола, привлечь внимание царя и потребовать личного вмешательства падишаха в устранение несправедливости. Эти правила распорядка короля Джахангира служили главным руководством для управления страной для более поздних правителей Бабуридов.

KIRISH

Boburiylar davlatining to'rtinchi hukmdori Nuriddin Muhammad Jahongir (1569-1627) milodiy 1605 yilning kuz faslida poytaxt Agrada otasi podshoh Akbar vafot etganidan keyin taxtga o'tirgan. Uning asl ismi Muhammad Salim bo'lib, u Hindistondagi Chishtiya tariqatining buyuk rahnamosi Salim Chishtiyning Sekri yaqinidagi dargohida tug'ilgan va shayx hazratlari boburiyzoda chaqaloqqa o'z ismlarini qo'yganlar.

Hijriy 1014 yili Jumodussoniy oyining sakkizida payshanba kuni quyosh nurlarini yer yuziga taratayotgan nek soatda taxtga o'tirgan Muhammad Salim o'ziga Nuriddin Jahongir nisbasini qabul qildgan.

Nuriddin Muhammad Jahongir, buyuk bobokaloni Zahiriddin Muhammad Bobur (1530-1483) podshoh kabi tarixnavis sifatida ham nom qoldirgan. Jahongir podshoh yoshligida "Boburnoma"ni ko'p marta o'qigan. Keyinchalik o'zi ham tarixiy asar yozgan va o'z asarini "Jahongirnama" deb atagan. Fors tilida yozilgan bu tarixiy asar ba'zan "Tuzuki Jahongiriy" deb ham ataladi. Jahongir podshoh o'zining o'n ikki yillik hukmronligi yillari voqealarini bayon qilganidan so'ng yozganlarini kitob holiga keltirib birinchi jild sifatida ushbu tarixiy kitobdan nusxa ko'chirib tarqattirgan. Kitobning ikkinchi jildi keyin yozilgan va Jahongir podshohning so'nggi o'n yilini qamrab olgan va muallif so'nggi yillardagi voqealarni o'zi yozmagan. Kasallikka chalingan podshoh bu asarni Boburiylar saroyidagi tarixchilardan biri Mu'tamidxonga topshirib, o'zi tahrir qilib borgan.

"Men taxtga o'tirganimdan so'ng, birinchi buyruq adolat zanjirini o'rnatish bo'ldi. Agar ma'muriyat xodimlari haqiqat izlovchilarning da'vosini adolatli tarzda hal qilmasa yoki adolatni amalga oshirishni paysalga solsa, jabrlanuvchi kelib shu zanjirni silkitib, qo'ng'iroqlarni chalib, diqqatni qaratishi kerak. Bu zanjirning tuzilishi quyidagicha edi: Buyruq berdimki zanjirning uzunligi 30 gaz sof oltindan bo'lsin va unga 60 ta kumush qo'ng'iroqlar osib qo'yilsin. Uning vazni Hindistoniy 4 man va Iroqning 42 man og'irlikka teng edi. Zanjirning bir uchi Agra qal'asining Shoh Burj minorasiga, ikkinchi uchi daryo qirg'og'idagi toshga bog'langan" . .

Ma'lum muddat Boburiylar saroyida yashagan portugaliyalik sayyoh va missioner Fernau Gerreyru (1550-1617) Jahongir podshoh adolatni juda yaxshi ko'rishini, adolat zanjiri podshoh saroyiga juda yaqin o'rnatilganligini alohida ta'kidlaydi .

Jahongir podshoh bu adolat zanjirini o'rnatishda bobokaloni Bobur podshohning taxt vorisi Humoyunga yozgan maxfiy vasiyatida davlatni adolat tamoyillari asosida boshqarish haqidagi ko'rsatmalarini amalga oshirishga harakat qilgan. Hijriy 935 yil Jumodilavval o'yinining birinchi kunida Bobur podshoh Dholpurdagi Nilufar bog'ida yozgan vasiyatnomasida adolatli bo'lishni qayta-qayta ta'kidlagan.

Bobur podshohning "Adolatli bo'lg'in. Sohibqiron Amir Temur hazratlarining ish yuritishlari doim yodingizda bo'lsin. Shanda davlating ma'mur va puxta bo'ladi" kabi nasihatlari keyingi Boburiy podshohlar uchun davlatni boshqarishda o'ziga xos ko'rsatma bo'lgan.

Ulug' bobokaloni va davlat asoschisi Bobur podshohning davlat boshqaruvida adolatga qat'iy amal qilish haqidagi ko'rsatmalariga amal qilishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan Jahongir podshoh o'n ikki bandedan iborat qonun loyihasini ishlab chiqargan va bu qonunlarni butun mamlakatda dasturul amal sifatida qo'llashni buyurgan. Bu o'n ikki bandlik qonunlar quyidagilardan iborat edi:

1. Jogirdorlarning o'z hududlaridagi o'z manfaati uchun olinadigan Tamga va Mir-Bahri deb nomlangan soliqlarni bekor qilish;

2.O'g'irlik va talonchilik sodir bo'ladigan aholi punktlaridan uzoqroqda joylashgan jo'g'irdorlar o'sha joylarda odamlar yashashi uchun saroy va masjidlar qurdirsinlar, quduqlar qazdirsinlar. Agar xolisa, ya'ni yer davlat hisobidagi yer bo'lsa, mutasaddilar buni amalga oshirsinlar. Savdogarlarning mollari ularning ruxsatisiz ochilmasin va talon-taroj qilinmasin;

3.Agar butun mamlakatda biron musulmon yoki hindu vafot etsa, uning boyligi marhumning vorislariga berilsin. Biron bir amaldor yoki podshohning xizmatchilari vorislikka qo'shilmasin. Agar merosxo'r bo'lmasa, marhumning merosiga alohida g'aznachi va qo'riqchi tayinlanib, ular bu pulni shariat xarajatlariga, ya'ni masjid va saroylar qurishga, buzilgan va singan ko'priklarni ta'mirlashga, hovuz va quduqlar qazishga sarflashsin;

4.Shariat harom qilgan sharob va arpadan tayyorlangan ichimliklar va mast qiluvchi narsalar tayyorlanmasin va sotilmasin;

5.Davlat amaldorlarining bironing uyida to'xtashiga ruxsat etilmasin. Xudoning bandasini boshpanasiz qoldirish va uni sabasiz qiynash yaxshi emas;

6.Hech kimning burnini va qulog'ini kesilsin. Men o'zim ham Alloh taolodan iltijo qilib soradimki, hech kimga bunday jazo qo'llamayman, balki shariat bo'yicha jazosini berishini so'radim;

7.Hech bir davlat amaldori va jogirdorlar raiyatning yerlarini tortib olmasin;

8.Davlat amaldorlari va jogirdorlar podshohning ruxsatisiz bir-birlari bilan nikoh rishtalarini bog'lamasinlar;

9.Katta shaharlarda kasallarni davolash uchun podshohlikka tegishli kasalxonalar qurilib, ularning harajatlari xolisa daromadi evaziga qoplansin va raiyatga og'irligi tushmasin;

10.Padari buzrukvorim an'anasiga ko'ra, har yili Rabiulavval o'yinining o'n yettinchi kundan to shu kungacha, men necha yoshda bo'lsam, shuncha kun mamlakatda mol so'yilmasin; Bundan tashqari, payshanba va yakshanba kunlari ham mol so'yilmasin, negakim payshanba mening taxtga o'tirgan kunim, yakshanba esa otam tug'ilgan kun;

11.Padari buzrukvorim vaqtida kimga qanday amal tekkan bo'lsa o'z joyida qoldirilsin va uning holiga qarab o'n - o'n ikki mingdan o'ttiz- qirq minggachacha oshirilsin. Barcha ahadiylarning maoshi o'ndan o'n besh so'mgacha, shogird xizmatchilarning maoshi esa o'ndan o'n ikki so'mgacha oshirilsin; Padari buzrukvorim haramidagi ayollar otamga yaqinligiga qarab o'n-o'n ikkidan ikki yuz rupiygacha oshirilsin; Ulamo va fuqarolarning maoshi padari buzrukvorim zamonida joriy qilinganidek saqlanib qolinsin va Hindistonning sahih annasib sayyidi Mir Sadrkim muhtaram otam zamonida uzoq vaqt sadr bo'lib ishlagan hurmatga loyiq edi, unga davlat g'aznasidan mablag' va yordam berilsin;

12. Qandahordagi qal'a ichida uzoq vaqtdan bery asirlikda saqlanayotganlar ozod qilinsin.

Ayrim yevropalik tarixchilar Jahongir podshoh tomonidan davlatni boshqarishda dasturil amal sifatida ishlab chiqilgan bu qoidalar Eronning qadimgi shohlaridan o'zlashtirilgan, degan taxminni ham bildirganlar. Ammo shuni ta'kidlash mumkinki, mazkur qoidalarning birinchi va ikkinchi bandlari "Boburnoma" asosida tayyorlangan.

Zahiriddin Muhammad Bobur otasi Umar Shayx Mirzoning farg'ona ulusi hukmronligi davri haqida shunday ma'lumot beradi: "Adolati bu martabada ediki, Xitoy karvoni keladurganda Andijonning sharqiy tomonidagi tog'larning tubida ming o'yluq karvonni andog' qor bostukim, ikki kishi qutuldi. Xabar topib, muhasillar yuborib, karvonning jam'I jihatini zabt qildi. Har chandkim vorisi yo'q edi, bovujudi ehtiyot saqlab, bir-ikki yildan so'ng Samarqand va Xurosondin vorislarini tilab kelturib, mollarini solim topshirdi".

Bundan ko'rinib turibdiki, adolat mezoni barcha temuriylar hukmdorlari uchun asosiy qoida bo'lgan. Yuqoridagi o'n ikki qoidadan ikkinchisi ham "Boburnoma"dan olinganligiga shubha yo'q. Bobur podshoh Dehli sultoni Ibrohim Lo'diyni mag'lub etib o'z davlati poytaxtini Agraga ko'chirgach,

Shimoliy Hindistondagi barcha yirik mahalliy amaldorlar Sangram Singh boshchiligida birlashib, temuriylarni quvib chiqarish uchun urush boshlaydilar. Milodiy 1527 yilning bahorida ikki yuz ming dushmaniga qarshi urushga hozirlik ko'rayotgan Bobur podshoh ichkilik ichishdab tovba qilib, chog'irlarni to'ktirib tashlattirib, ichimlik ichiladigan oltin va kumush idishlarini sindirtirib tashlatib ularni miskin va darveshlarga tarqattirgan. "Burunroq niyat qilib erdimki Rana Sanga kofirg'a zafar topsam, tang'ani Musulmonlarga bag'ishlay" deb yozadi Bobur o'z asarida.

"Jahongirnoma"dagi davlat hokimiyati haqidagi bu qonunlar o'n ikki banddan iborat bo'lishi bejiz emas. Sohibqiron Amir Temurning "Temur tuzuklari" sahifalarida o'n ikki raqamdan iborat davlatni boshqarish tartibi bayon qilingan. "Endi mening nimdor va baxtiyor farzandlarimga va mamlakatlarni zabt etuvchi nabiralaringa yo'l-yo'rig'im shulki, men o'n ikki narsani o'zimga shior qilib olib, saltanat martabasiga erishdim. Shu o'n ikki tuzuk yordamida mamlakatni qo'limda tutib saltanatimni boshqardim va saltanat taxtiga zebu ziynat berdim", deb yozadi Temur tuzuklarida.

Jahongir podshohning davlatni boshqarish ishlarida malika Nur Jahon begimning ta'siri juda katta bulgan. Boburiylar saroyida bosh malika, ya'ni Podshoh begim nisbasiga ega bulgan Nur Jahon begimning asl ismi Mehrinniso bulib, otasi Mirzo G'iyosbek boburiylar davlatining uchinchi vakili Akbar podshoh zamonida saroydagi o'rtacha amaldorlardan biri bulgan. Mehinniso o'n etti yoshida Bengal subasi hokimi Ali Qulibekka uzatilgan. Erining fogiali olimidan s'ng beva qolgan Mehinniso Agraga qaytib kelgan va Navruz bayrami kunlaridan birida Jahongir podshoh uni ko'rib qolgan va o'z nikohiga olgan. Bu paytda Mehrinniso begim o'ttiz turt yoshda bulgan va podshoh unga Nur Jahon nisbasini inoyat qilgan. Podshoh farmanlari yonida albatta malikaning ham imzosi qo'yilgan. Osha davrda zarb qilingan tanga pullardan biri "nurjakoniy" deb atalgan.

Hindustanlik tarixchi V. Mazhazhan Nur Jahon begim haqida shunday yozgan: "U juda ham qattiq ishlar va ma'mury boshqaruv tizimidagi bironta ham o'zgarish uning nazaridan chetda qolmas edi. Boshqaruv tizimini qattiq nazoratda saqlab turgan Nur Jahon begim o'z yaqin qarindoshlarining saroida ishga joylashishlari va yuqori lavozimlarni egallashlariga yordam bergan. Malikaning otasi eng nufuzli mansablardan birini egallagan bo'lsa, akasi Osifxon Boburiylar davlatining Bosh vaziri darajasiga erishgan.

Mamlakatni boshqarishda eng asosli shahs albatta podshohning o'zi sanalgan. Guslkhona podshohinning mahsus alohinda qabulxonasi bo'lib, bu joyda faqat podshohning eng yaqin kishilari qabul qilingan va o'ta muhim sirli masalalar hal qilingan. Saroydagi boshqa qabulxonalar Devoni Xos va Devoni Om deb atalgan. Devoni Khosda podshoh saroy ayonlari va amaldorlarni qabul qilgan bo'lsa, Devoni Omda oddiy kishilar qabul qilingan va ularning arzlarni tinglab masalani hal qilish bo'yicha farmon va buyruqlar berilgan. Devonxona aslida Amir Temur davlat boshqaruvidagi tizimda yo'lga qo'yilgan. Bobur Bobokaloni Amir Temur davlatining dastlabki poytaxti Kesh haqida ma'lumot berar ekan, u erdagi oliy imortalardan biri devonxona bulganini qayd etgan: "... oliy imoratlar Keshda bino qildi. O'ziga devon o'lturur uchun bir uluq peshtoq va yana o'ng yonida va so'l yonida tavochi beklari bila devon beklari o'lturub devon surar uchun, ikki kichikrak peshtoq qilibtur. Yana savrun eli ulturur uchun bu devonxonaning har zil'ida kichik-kichik toqchalar qilibtur, muncha oliy toq olamda kam nishon berurlar".

Boburiyzoda Akbar podshoh zamonida boshqaruv tizimida o'ziga khos o'zgarishlar amalga oshirilgan. Podshodan keyingi shahs Vakil deb atalgan. Aslida esa Akbarning bek otalig'i bo'lgan Bayramxon vakil sifatida barcha davlat ishlarini o'zi nazorat qilgan. Voyaga etgan Akbar otalig'ini davlat ishlaridan chetlatib, bu lavozimni bekor qilgan. Shoh Jahon zamonida bu xizmat yana qayta tiklangan.

Vazir maqomidagi shaxslar Devon deb atalgan. Bu lavozimdagi shaxs ko'proq ichki ishlar va soliq, yig'ib olinadigan daromadlar hisobi kabi vazifalarni bajargan.

Mir baxshi lavozimi harbiy sohaga oid bo'lib, armiya va jangchilarning mablag'lari, otlar va fillarning soni, ularni ta'minlash hamda hisobat olib boorish ishlarini o'z ichiga olgan. Jahongir podshoh bu lavozimga asli kelib chiqishi Qazvinlik Osif Xonni tayinlagan.

Xo'jalik ishlari esa Xoni somon lavozimidagi shaxs zimmasida bo'lgan. Xoni somon imperatorning sayhati va harbiy yurishlari davrida podshoh shaxsiy xizmatidagilarni nazorat qilish, oziq-ovqat, chodirlarni ko'chirish kabi vazifalarni bajargan.

Fuqarolik ma'muriy boshqaruv tizimida Sardussurd, Qoziulquzzot mansablari faoliyat ko'rsatgan.

Mamlakatning hududiy bo'linishi subalardan iborat bo'lgan. Akbar podshoh davrida 15 ta suba bo'lgan. Jahongir davrida subalar soni 17 taga yetgan. Har bir subaning hokimi-subador va baxshi kabi oily saroydagi tizim takrorlangan. Subalar sarkorlarga va sarkorlar parganalardan tashkil topgan. "Jahongirnoma" sahifalarida podshoh vaqti-vaqti bilan subadorlarni va subalardagi mahalliy baxshilarni mukofot va rag'batlantirishlar bilan taqdirlab turgan. Masalan Jahongir podshoh o'zining hukmronligi yillarining o'n birinchi yili Gujorat subasi devoni Ray Kunvarga fil sovg'a qilgan va bundan ko'rinib turibdiki, jahongir davrida ham hindlar yo'qori lavozimlarda ishlashgan. Jahongirning onasi rajput millatiga mansub bo'lib Boburiylar saroyiga kelin bo'lganidan so'ng Maryamuzzamoni begim nisbasiga ega bo'lgan va islom dinini qabul qilgan. Malikaning qarindoshlaridan ko'plari Boburiylar saroyida xizmat qilishganlar. Jahongir podshohning qayniukasi Man Sing Bengal subasi hokimi bo'lgan.

Jahongir podshoh ota-bobolari siyosatini davom ettirib o'z davlati sarhadlarini kengaytirib borgan. Kangra, Kistvar kabi qal'alarni o'z tasarrufiga kiritgan. Janubdagi Ahmadnagar sultonligini ham bo'ysundirgan. Harbiy yurishlar chog'ida podshoh armiyasidan tashqari subalardagi favjdorlar ham kelib qo'shilishganlar. Harbiy sohada ham Jahongir ba'zi o'zgarishlar qilgan. Albatta birinchi o'rinda o'z yaqinlariga yirik sonly qo'shinga ega bolish mansablari inoyat qilingan. Masalan shahzoda Xurram (keyinchalik Shoh Jahon nisbasiga ega bo'lgan va Boburiylar davlati taxtini egallagan) otasi taxtag o'tirganining o'n ikkinchi yilida, ya'ni milodiy 1617 yili yigirma ming zot va o'n ming suvoriy mansabiga ega bo'lgan. Bu o'sha paytda juda katta harbiy mansab bo'lib, shahzoda Xurram yigirma ming piyoda va o'n ming otliq, jami o'ttiz ming sonly harbiy qo'shin qo'mondoniga aylangan. Xurramning daromadi uchun shuncha sonly harbiy jangchilarga yetarli mablag' bilan ta'minlanadigan serhosil erlar ajratilgan.

Jahongir podshoh davrida ham yerga egalik qilish tizimi Bobur davridagidek o'zgarmay qolgan. Jogirdorlar harbiy soha odamlari bo'lib o'zlariga tegishli jogir joylardan tushgan daromad evaziga qo'l ostidagi jangchilarni ta'minlashganlar.

XULOSA

Jahongir podshoh ota-bobolari siyosati va davlatni boshqarish uslubini davom ettirgan. Ba'zi o'rinlarda o'zgartirishlar kiritgan.

"Jahongirnoma" muallifi o'z asarida o'zining buyuk ajdodlari Amir Temur va Zahiriddin Muhammad Boburlarning davlatni adolat tamoyili asosida boshqarish haqidagi ko'rsatmalarini qayta-qayta eslatib o'tgan.

"Jahongirnoma" Boburiylar tarixini o'rganishda muhim manbalardan biri bo'lib, undagi davlat boshqaruviga oid qonun va qoidalar Boburiylar davlatining barcha hududlarida dasturil amal vazifasini bajargan. Jahongir podshohdan keyin taxtga o'tirgan keyingi boburiylar ham davlatni adolatli boshqarishda ana shu qoidalarga amal qilganlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Азимджанова С. А. Государство Бабура в Кабуле и в Индии. - М.: Наука, 1977.
2. Аъзамов А. Икки аср ҳижрий ва милодий тақвимларнинг кунма-кун мутаносиблик жадваллари. – Тошкент: Фафур Ғулом номидаги нашриёт матбаа- ижодий уйи, 2007 й.
3. Бобир Заҳириддин Муҳаммад. Бобирнома. – Т.: “Фан”, 1960.
4. Гулбадан бегим. Ҳумоюннома / форс тилидан С. Азимжонова таржимаси. – Тошкент: “Фан”, 1959.
5. Gulbadan begim. Humoyunnoma / fors tilidab В. Yuldashev tarjimasasi. – Toshkent: “Ochun”, 2022.
6. Жаҳонгир. Жаҳонгирнома. - Ўз Р ФА ШИ. қўлёзма № 2017.
7. Жаҳонгир. Жаҳонгирнома. - Ўз Р ФА ШИ. қўлёзма № 2192.
8. Йўлдошев Б. У. “Жаҳонгирнома” - Ҳиндистон ўрт асрлар тарихини ўрганишда муҳим манба / Шарқ машъали. – Тошкент. 2010-№1 – 26-28 бетлар.
9. Yuldashev Botir. Boburiy malikalar.- Toshkent: “Ochun”, 2022.
10. Father Fernao Guerreiro. Jahangir and Jesuits / translated by С.Н. Payne. – New Delhi: Munishram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1997.